

# TARİHİ KENT MERKEZLERİNİN KORUNMASINDA BİR İŞLEVSİZLİK ÖRNEĞİ: 1990 İSTANBUL İMAR PLANI

*Erendiz Özbayoğlu*

İstanbul Tarihi Yarımada Koruma Nazım İmar Planı" adını "taşıyan 1/5000 ölçekli bir plan, İstanbul Büyükşehir Belediyesince 2 Kasım 1990 tarihinde onaylanmıştır.

Planın varlığından haberdar olabilen çok az sayıdaki tüzel ve özel kişi, planın uygulanması halinde İstanbul Suriçi tarihi dokusunun zarar göreceği, nüfus yoğunluğunun artacağı, trafik sorununun daha karmaşık hale geleceği, tarihi görünümün bozulacağı gibi gerekçelerle, yasal süre içinde, planın iptali için İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar Dairesine baş vurmuş, itirazlarının reddedilmesi üzerine de yetkili İdare Mahkemelerinde dava açmışlardır.

Binlerce yıllık bir kültür mirası barındıran Tarihi Yarımada, tarihi boyunca maruz kaldığı çeşitli yıkımlara bir yenisinin eklenmesi tehlikesiyle karşı karşıya olduğundan, planla ilgili gözlemlerimizi, kısa da olsa, dile getirmeyi gerekli buluyoruz.

## *Tarihi Yarımada İmar Planı Neler Getiriyor?*

Planda, Haliç'e iki yeni köprü yapılması ön görülmüştür. Köprülerden biri, plan müellifinin ifadesiyle Kasımpaşa-Cibali köprüsü, Ayakapı'dan sonra Fatih Cami-Küllüyesinin iki yanında açılacak alt geçitleri de içeren, yine müellifin ifadesiyle "sürat yolları şebekesi" aracılığıyla yarımadayı boydan boya aşarak Samatya'da kıyı şeridiyle birleşecektir. İkinci köprü de, Taşkılla ile Balat (müellifin ifadesine göre Ayvansaray) arasında yapılacak, günümüzde Karagümrük stadı olan Aetios sarnıcının iki yanındaki alt geçitlerle Yedikule'de kıyıya ulaşacaktır. Planda gözükten dört sürat yolu ve bu yolların güzergâhındaki yedi alt geçit yanında, çizim tekniği belirsiz bir metro (?) hattı Yenikapı ile Sarayburnu'nu birleştirecektir. Hattın giriş noktaları belirtilmemiştir. Planda ayrıca, Topkapı Sarayının, şimdi askeri tesislerin bulunduğu yamacının turistik tesis alanı olarak işaretlendiği göze çarpar.

Önceki yerel yönetim planlaması kapsamında yer alan Essen Planının bir parçası olarak Beşiktaş-Samatya (BESAM) projesi adı altında bilinen ve HaliÇ'e bir köprü yapılmasını ön gören planın bir variante'ı olan bu planda işaretlenmiş Kasımpaşa ile Cibali arasındaki köprü, Taksim-Anadolu yakası bağlantısının bir parçası olan Tarlabası bulvarına kavuşacaktır. Bu şekilde Okmeydanındaki iş merkezinin, Fatih'ten geçecek yol aracılığıyla kıyıya ulaşması amaçlanmıştır.

Fatih ve Eminönü belediyeleri yetki alanları içinde kalan Tarihi Yarımadada İmar Planı Büyükşehir Belediyesinin açtığı bir ihale sonucu özel bir şirket tarafından hazırlanmıştır. Kamuoyuna açıklanan plan bölümü ise, 1/5000 ölçekli planın bütünüyle, Eminönü 1/500 ölçekli uygulama planıdır. Fatih ilçesine ilişkin uygulama planı henüz açıklanmamıştır.

Planda ayrıca, Prost projesinde ön görülen kara surları dışındaki 500 metrelik "sit koruma bandı"nın kaldırıldığı göze çarpar.

Yine, Aksaray'da yapılacak Kültür Merkezi de planın içerdiği yeniliklerden biridir.

Özetlemeye çalıştığımız yeni imar planında işaretlenmiş köprü ayakları, yollar, alt geçitler...incelendiğinde, tarihi doku ve arkeoloji eserleri açısından gerek bütün gerekse parsel olarak korumacı amaca ters düşen ve herhangi bir iyimserliğe yer vermeyen öğelerin bulunduğu görülür.

Plancının çeşitli vesilelerle belirttiği gibi, köprüler en az dörder izli olacaktır. Bu da herbir yolun yaklaşık 20 m.'lik bir genişliğe sahip olacağı anlamına gelir ki mevcut yolların genişletilmesi zorunluluğu sonucu aralarında çok sayıda tarihi yapının bulunduğu yıkımların kaçınılmazlığı gerçeğini ortaya çıkarır. Elimizdeki verilere göre köprü ayaklarından biri 1/5000 ölçekli planda Balat'ta (müellifin ifadesiyle Ayvansaray'da) giriş yapacaktır. Her iki semtin de tarih eserleriyle dolu olduğu dikkate alınır bu yönde getirilecek tahribatın hiç de küçümsenmeyecek boyutlarda olduğu anlaşılır. Köprü ayağı Balat esas alınarak yapılan ilk tespitlerde, sur duvarları, Aya Yanni, Panaira kiliseleri; Bizans Petra bölgesinde çeşitli yapı kalıntıları; Hızır Çavuş, Ferruh Kethüda camileri; levanten mimarlık eseri evler; çini süslü, tuğla tavanlı, taş oyma Osmanlı yapıları gibi çok sayıda eserin zarar göreceği belirtilmiştir. Diğer köprü'nün giriş yapacağı Cibali-Ayakapı tarafında ise, yine ilk tespitlere göre, örnekleri gittikçe azalan- bazı araştırmacılara göre yok edilmiş olan- Bizans sivil mimari yapıları; Aspar sarnıcı, Attalos kapısı; Khrysovalantion, Dalmatos manastır kalıntıları; Mokios sarnıcı, Theodoros, Laurentios manastır ve kilise kalıntıları; Gastria mezar anıtı, Matrones manastırı, Bizans Modestou'sunda sarnıç, Kserokepion belgesinde botanik bahçesi, Melitene, Metropolit Kallinikos kilise kalıntıları; nekropolis alanları; Krisis bölgesinde çeşitli yapı kalıntıları; Troadesiou porticus'ları kalıntıları; çok sayıda tuğralı ev; Fatih'in sekbanbaşı Abdürrahman Ağa türbesi; Hacaei Rakım Mustafa Efendi Camisi; Karaman hamamı; Kirmasta medresesi; Şekerci hanı; Eftalzade Sebil medresesi; Üsküplü (Bostan) hanı; Damat Mehmet

Efendi, Çayırılı medreseleri; Sinan Ağa mescidi; Hoca Kasım Günahi camisi; çeşmeler; Canfeda camisi; ahşap konaklar; İbranca yazıtlı evler vb. zarar göreceklerdir (köprü ayakları ile Samatya ve Yedikule arasındaki alan dikkate alınmıştır).

Projede, açılması planlanan yeni yolların geçtiği yedi ayrı yerde yeraltı geçitleri işaretlenmiştir. Ne yazık ki kaynaklara dayanarak Suriçinin toprakaltı değerlerinin tam bir tespiti yapılmış ne de İstanbul'un binlerce yıllık geçmişi arkeoloji açısından incelenmiştir. Ancak topografyanın özelliklerine bakarak, söz konusu bölgede yer aldığı bilinen çok sayıda eserinde, kentin bilinmeyen tarihini saklayan arkeolojik katmanlarında bir daha yerine konamaz biçimde zarar göreceği bellidir. Yine, Ayakapı ve Balat (ya da Ayvansaray) köprü ayaklarını bağlayacak olan uçan yolların Tarihi Yarımada sınırlarına getireceği olumsuz görünüm bir yana, Levent-Yenikapı metrosunun tarihi merkezde kalan bölümünün yapılması halinde de toprakaltı tarih varlığının büyük zarar göreceği ortadadır. Plan müellifi, yardımcıları ve Belediye İmar Dairesi plan lehine, trafik, yapı kat yüksekliği ve nüfus sorunlarının bu planla çözümleneceği savını ileri sürmüşlerdir. Buna karşı, planın iptali için baş vuran TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi itiraz dilekçesinde özetle şöyle denilmektedir: Planın, trafik sorununa çare bulmak için hazırlandığı belirtilmiştir. Oysa, köprüler, otoyollar, birinci ve ikinci derecede yollar ya da by pass yollarıyla kentin oto trafiğini Suriçiye sokmaya özendirerek karmaşık bir ağ oluşturulmaktadır. Değil Suriçi gibi dokusunu zedeleyeceği tarihi bir alanın trafiğini, yeni yapılmış bir kentin trafiğini dahi altüst edecek böyle bir ulaşım ağını mazur göstermek mümkün müdür?

Bu tür bir ağın birlikte getireceği yapılaşma yanında, yeni bir yapılaşmayı teşvik edici bir başka öge de 40 ve 50 rakımları için getirilen 5 ve 4 kat imkânıdır. Prost planında 40 rakım üstündeki 3 kattan fazla yüksekliğe izin verilmemiş ancak önce çekme kat, sonra da dördüncü kat izni çıkarılmıştı. Bu planda 5 kattan başka 2 kat bodrum hakkı tanınmış, kapalı garaj yapıldığı takdirde sınırsız sayıda bodrum hakkı verilmiştir. Bilindiği gibi 40 ve 50 rakımları Tarihi Yarımada'da en eğimli arazide yer alırlar. Bir örnek vermek gerekirse, Süleymaniye medresesinin önünde, Haliç'ten görülen iki yeni yapı, bu İmar Planının ön gördüğü 6.50 m. yükseklik esasına uyar ama denizden 7 kat olarak gözüktür. Bazı rakımlarda 8, hatta 9 kat olarak gözükmeleri de mümkündür. Sorun, yüksekliği azaltmakla kısmen çözümlenebilmektedir ancak köktenci bir çözüm için yatay düzlemler yoluna gidilmelidir. Burada bizi ilgilendiren husus, planda sorunumuzun bir çözüm aranmamış olmasıdır.

Yeni İmar Planının getirdiği bir sakınca da nüfus yoğunluğunu artırıcı öğeler içermesidir. Dünyayı ilgilendiren bir tarih mirasının yoğunlukla yer aldığı Surici bölgesinde, 1500 hektarlık alanda yer alan yerleşik nüfus zaten gerekli donatı alanı toplam kapasitesini aşmıştır. Yoğunlaşmayı artırıcı belli iş merkezlerinin bölge dışına taşınması, büyükşehir nüfusuna hitap eden kullanımların en az ölçüye indirilmesi gerekirken, raporda

gözlemlendiği gibi, şimdiki iş merkezlerinden boşalacak alanları konut alanları olarak değerlendirerek ve boş parselleri çöküntü alanı olarak kabul edip yerleşime açarak yeniden nüfus artışına yol açacak tercihlere başvurulmuştur. Raporda her ne kadar güzel cümlelerle nüfusun azalmasını özendirmek gerektiği vurgulanarak 2005 yılı için 625.000 kişilik bir nüfus ön görülmüşse de, Fatih-Eminönü ilçelerinin 1990 yılı yerleşik nüfusunun zaten bu rakamdan fazla olduğu dikkate alındığında güzel cümlelerin bir anlamı kalmamaktadır. Planın uygulanmasıyla gelecek olan nüfus artışı, tarihi merkezi zedeleyici yeni saldırıları, üstelik yasal kısımlar altında, davet edecektir. Çünkü, çöküntü bölgeleri için planda getirilen "Yüksek Yoğunluk Konut Yerleşik Alanı" 400-700/ hektar karşılığında, şu andaki yoğunluğu 1000 kişi/hektar olan bölgelere getirilen 200 kişi/hektar rakamı yanıltıcı bir tekniktir.

*Planın Başlığı ve Bazı Adlandırmalarla İlgili Sorunlar; İstanbul Nazım ve İmar Planlarının Kısa Tarihçesi:* Plan paftalarında yer alan "İmar Planı" başlığına karşı, planla birlikte hazırlanan raporu başlığı "İstanbul Tarihi Yarımada Koruma İmar Planı, 1/5000 Nazım İmar Raporu" dur. Önümüzdeki, Tarihi Yarımada İmar Planı mıdır, Nazım Planı mıdır? Resmî olarak- ama yanlış olarak her iki ad da kullanılmıştır. Yasalara göre, alt imar planları, temel bir nazım-imar planına uygun şekilde hazırlanmalıdır. Bir benzetme yapmak gerekirse, nazım planı anayasa ise, imar planları yasa; meydanlar, anayollar yasa maddeleridir. Önümüzdeki İmar Planı ise, temel bir nazım planına uyularak yapılmamıştır. Yani, anayasa olmadan yasa ve yasa maddeleri yapma yoluna gidilmiştir. Günümüzde İstanbul'a ilişkin yasal ve bilimsel bir nazım planı yoktur. Modern anlamda ilk nazım planı çalışmalarına 1937 yılında H. Prost tarafından başlanmış, 1939'da onaylanan plana göre, büyüme hızı yaklaşık 1.000.000 olarak öngörülen kent, Suriçi, Beyoğlu ve Kadıköy olmak üzere üç bölüm halinde düşünülmüş; kentte, Atatürk Bulvarı, sağ ve sol Boğaziçi yolları ile şimdiki Vatan Caddesinin iki yanında 1 no.lı zooloji ve botanik parkı, Dolmabahçe - Maçka - Taksim üçgeni içinde 2 no.lı park ve Sultanahmet'te arkeoloji parkı tasarlanmıştır.

H.Prost, 1950 yılına kadar süren çalışmaları sonunda Fransa'ya döndükten sonra, 1952-1954 yıllarında, üyelerinin şehircilik uzmanı olmamasıyla dikkat çeken-çünkü mimar ile şehircilik uzmanı arasındaki mesleki benzerlik, avukat ile dışçı arasındaki benzerlikle karşılaştırılabilir, yani mimar, *a priori* şehircilik uzmanı değildir- bir revizyon komitesi Prost planını şiddetle eleştirir. Bu arada siyasi yaşamdaki değişiklikler, imar ve kamulaştırma kararlarına daha çok merkezi organların katılımını gerektirir. Bu yıllarda hazırlanan nazım planının 1/1000 ölçekli uygulama paftaları, esaslı rölöveler olmadığı için bir araya getirildiklerinde çakışmazlar ve 1954'te dönemin siyasi iktidarı planı iptal eder.

Bundan sonra, 1962 yılına kadar çeşitli yerli ve yabancı kuruluşlar, çeşitli görüş açılarına dayalı Beyoğlu Planı, İstanbul Sanayi Planı, sosyo-ekonomik planlar ürettiler. Bu yılda ise ilk kez 1/25.000 ölçekli bir İstan-

bul haritası hazırlandı. Daha sonraki gelişme de 1966'da çalışmaya başlayan "Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'dur; 1968'de bitirilen "Metropolitan alan Nazım Plan Öneri Şeması" (1/25.000 ölçekli) ile 1980'de onaylanan "İstanbul Nazım Planı" (1/50.000 ölçekli) bu Büro'nun ürünleridir. Ancak bu tarihten sonra hazırlanan 1/25.000 ve 1/5000 ölçekli alt imar planlarının, önümüzdeki plan gibi, bu son "İstanbul Nazım Planı"na uymadıkları görülür. Çelişki, ölçeği 1/50.000 olan planın, ne arazi kullanımlarının ayrıntılı verilerini ne de 3195 sayılı İmar Yasasının 5. Maddesinde ön görülen verileri içermemesinden kaynaklanmaktadır. Daha çok bölge planlaması için uygun olan bu tür bir planla, Suriçi gibi tarihi bir alan için kullanım kararları almak yerine, planı yürürlükten kaldırarak bilimsel ve yasal bir nazım planının, güç de olsa, hazırlanması önerilebilecek en doğru yol olarak gözükmektedir. Oysa, elimizdeki planla birlikte hazırlanan raporda "evvelce yapılmış ve kararı alınmış mevzii imar planlarının aynen kabul edildiği" belirtilerek tam tersi bir yol seçilmiştir. Şöyle ki, söz konusu mevzii imar planları, 1/5000 ölçekli bütün planı olmadan hazırlanmış "uygulama planlarıdır ve yasal değildirler. Bunların birer plan girdisi olarak kabul edilmeleri ise, 1990 İmar Planını da, bu arada, yasalılaştırmak çabasıyla başka birşey sayılamaz.

*Planla İlgili Olarak Tarihi Merkezdeki Eserlerin Tespit ve Tescili Sorunu:* Elimizdeki 1990 İmar Planıyla birlikte hazırlanmış olan Raporun başlığında "Koruma İmar Planı" ifadesi de yer alır. Ancak tarihi eserlerin korunması için planda ne gibi önlemlerin ön düğünü incelediğimizde söz konusu sözcüğün yanıltıcı bir çağrışımdan öteye gitmediğini, tersine, planın eski eser açısından daha büyük bir tahribata yol açacak öğeler içerdiğini görürüz.

Birinci derece koruma bölgelerindeki herbir parselin imar durumunun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararına bağlı olması koşulu, ilan edilmiş koruma bölgelerinin, korunması gereken topraküstü ve toprakaltı eserlerin bulunduğu alanın sadece bir bölümünü oluşturması sebebiyle, daha başlangıçta kapsam dışı kalmıştır. Plancı, Tarihi Yarımada hakkında alınmış "kentsel ve arkeolojik sit" kararının zorunlu kıldığı tarihi eserlerin tespit ve tescil işini böylelikle göz ardı edebilmiş; bazı alanlar için önceden yapılan tescilleri esas alırken, tarih eserlerinin belli bir yoğunlukta bulunduğu alanları, tescillerinin yapılmamış olmasından yararlanarak koruma alanı dışında bırakmış; hatta bu alanları çöküntü alanları olarak işaretleyerek, eski yapıların yıkılması ve yerlerine yenilerinin yapılması yolunda korumacılığa ters düşen kararlara varmıştır.

Korunacak eserlerin tespiti, yasalara göre, Kültür Bakanlığı, tescil işi de Koruma Kurulları tarafından üstlenilir. Plan müellifince birçok vesileyle dile getirilen ve rapordan anlaşılan ise tespit ve tescil işinin bu kuruluşlar dışında, hangi bilimsel ölçütlere dayandıklarını bilemediğimiz özel kişilerce yapılmış olduğudur. Plancının ağzından basında yer alan "taşı insandan çok sevmeyi anlamıyorum... aşağıda çok şey var diyorlar ama inanmıyorum" şeklindeki sözleri, bir bakıma onun, Yarımada'daki tarihi

eserlere karşı olan tutumuna ve bu eserlerin tespit ve tescilindeki duyar-sızlığına ışık tutar.

*Sonsöz:* İstanbul'un bir nazım planının bulunmayışı ve temelde bir nazım planı hazırlama geleneğinin oluşmaması sonucu yerel yöneticiler "plan benim kafamda" ya da "en kötü plan plansızlıktan iyidir" gibi ifadeler sarfedebilmişlerdir.

Yine, plansızlık sonucu, Tarihi Yarımada'ya ilişkin bir imar planının, tarihi eserleri koruyacak ne gibi önlemler içereceği belirlenememiştir.

Önümüzdeki imar planıyla ilgili kaygılarımızı dile getiren başvurulara, Büyükşehir Belediyesi İmar Dairesinin verdiği cevapta planın "Kurul-ların görüşü alınarak ve kurul kararlarına uyularak hazırlanmış ve bu doğ-rultuda onaylanmış" olduğu belirtilmiştir. Kurul kararlarının her zaman isabetli olmadığı doğrultusunda örnekler vardır. Bunlardan yeni bir tarihe ait olanı, Saraçhane'de ve yapılması planlanan Belediye ek binası için ver-riken kurul onayıdır ki proje gerçekleşseydi bir Bizans sarayı kalıntıları bu inşaatla yok edilecekti.

Tarihi merkezle ilgili imar durumları ve plan değişiklikleri onayları-nın Belediye Meclisi toplantılarında hangi koşullar altında ve hangi bi-limsel! zeminde alındığı basında sıkça haber konusu olmuştur. Bunlardan biri imar konulu 39 dosyanın 5 dakika içinde onaylandığını bildirir.

Tarihi eserlerin korunması konusunda hazırlık ve karar aşamalarında gözlemlenen duyarsızlığın, planın uygulanması aşamasında da süreceğine ilişkin ipuçları vardır. Plancının eserlerin korunması konusunda getirdiği önlem "arkeolojik sahalarda temel hafriyatları Arkeoloji müzeleri Müdürlüğü denetiminde" yapılacağıdır ki bu da inşaat kazıları sırasında ortaya çıkan eserlerin korunmasına ve inşaatın durdurulduğuna pek tanık olun-madığından fazla birşey ifade etmez. Kaldı ki, inşaat makinaları bir kör döğüşü içinde çalışırken, bir müze elemanının "denetim" adı altında bunu seyretmesi ne kazandırır? Tarihi merkezlerin, güne göre değişen siyaset-ler, rant kaygıları ya da kişisel özentilere bağlı olarak yazgılarına terk edil-meleri sonucu uğradıkları yıkımın boyutları bazen, Pekin örneğinde oldu-ğu gibi herhangi bir onanma imkân vermeyecek büyüklüktedir: geçen yıl Pekin'de toplanan "Tarihi Kentlerin Korunması ve Modernleştirilmesi" uluslararası simpozyumunda - ki bir bakıma bir pişmanlık simpozyumu-dur - Pekin İmar Dairesi Başkanı L. Xiaoshi, 1962-1967 arasındaki kültür devriminde kasıtlı büyük yıkımlara gidildiğini, onarılmaz zarara uğrandı-ğını anlatmıştır. Bu devrim sırasında surlar yıkılıp yol ve metro yapılmış-tı. Belediye Başkanı Z. Baifa da kentin tarihi alanının yok olma hızı ile yeni inşaat hızının aynı olduğunu söylerken, tarihi merkez çevresindeki kent dokusunun yol genişlemesiyle zarar göreceğini, oysa tarihe gerek duyulduğu, bunun "var olmak"la eşdeğer sayılması gerektiğini dile getir-miştir.

İstanbul için hazırlanan son imar planından esinlenerek bazı yerel belediyelerin, bu arada Eminönü Belediyesinin tarihi merkezde girişikle-

ri, Çemberlitaş'ta üç katlı yeraltı otoparkı ve Beyazıt'ta yeraltı çarşısı yapımı gibi yeni girişimler tarihi merkezin geleceğiyle ilgili iç karartıcı icraatlardır. Dileriz bir gün Pekin'de olduğu gibi burada da bir pişmanlık simpozyumuna gerek duyulmasın.

Ek: 1/5000 ölçekli İstanbul Tarihi Yarımada İmar Planı.

#### KAYNAKÇA

İstanbul Tarihi Yarımada Koruma İmar Planı, 1/5000 Nazım İmar Raporu.

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi itiraz dilekçesi metni.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığının 23.12.1992 gün ve 468 sayılı yazısı.

#### *Plan lehinde:*

Gündüz Özdeş (Plan Müellifi), "Eminönü-Fatih İmar Planı Hakkında", Yapı 116 (1991), s. 11;

Mehmet Yıldız (İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar Dairesi Başkanı), "İstanbul Tarihi Yarımada Koruma İmar Planı", Cumhuriyet 23.11.1991;

Remzi Gökdağ (Gazeteci), "Tarihi Yarımada Seneye Korunacak", Cumhuriyet 5.9.1991; İstanbul, yarımada tarihini arıyor", 11.2.1992.

#### *Plan aleyhinde:*

Tunç Rasgeldi, (Gazeteci), "Taş mı, İnsan mı Rant mı?", Yüzyıl 10.3.1991;

Resim Çeçener (Y. Mimar), "İstanbul'un İmha Planı mı?", Cumhuriyet, 28.12.1990.

Saraçhane'de ek Belediye binası inşaatı hakkında: Fuat Uğur (Gazeteci), "Saray İçinde Saray Bulundu", Güneş, 28.12.1990.

Eminönü Belediyesince alınan yeni inşaat kararları hakkında: Miyase İlknur (Gazeteci), "Eminönü'nün Çehresi Değişiyor", Günaydın, 22.2.1991; Eminönü Belediyesi Çalışma Raporu (son) genel seçimler dolayısıyla dağıtılmıştır).

Belediye Meclis toplantıları hakkında: İdris Akyüz (Gazeteci), "Eller kalktı indi, dosyalar komisyona gitti", Cumhuriyet 11.2.1992.

İmar Planları tarihçesiyle ilgili bilgiler, H. Prost'un yardımcısı Y. Mimar - Şehircilik Uzmanı Aron Angel; Pekin simpozyumuyla ilgili bilgiler Y. Mimar Mete Göktuğ'dan alınmıştır.

